

14. Nouls, MSh 1970. *Sovremennaya praktika obrazovaniya vzroslykh. Andragogika protiv pedagogiki* (Modern practice of adult education. Andragogic against pedagogic), Moskva: *Pedagogika*, 236 s.
15. Pestalocci, JG 2004. 'Yak Gertruda vchit svojih ditej. Kniga materiv abo poradnik dlya materiv, yak yim navchati svojih ditej sposterigati i govoriti (How Hertruda teaches her children. Mothers book or recommendations for mothers how to teach their children to observe and speak)', v *Hrestomatiya z istoriyi doshkilnoyi pedagogiki, za zag. red. ZN Borisovoyi, uporyadniki ZN Borisova, & VU Kuzmenko, Kiyiv: Visha shkola, S.53 – 67.*
16. Pirozhenko, TO 2010. *Osobistist doshkilnika: perspektivi rozvitku* (Pre-school personality: perspectives of development), Ternopil: *Mandrivec*.
17. Rejpolska, OD 2020. *Teoretiko – metodichni zasadi formuvannya u doshkilnikiv cinnisnogo samo stavlennya* (Theoretic-methodological aspects of formation of self-creation in preschool children). Monografiya, Kiyiv: *Vidavnichij Dim «Slovo»*, 508 s.
18. Russo, ZhZh 2004. 'Emil abo pro viovannya (Emil or about education)', v *Hrestomatiya z istoriyi doshkilnoyi pedagogiki, za zag. red. ZN Borisovoyi, uporyadniki ZN Borisova, & VU Kuzmenko, Kiyiv: Visha shkola, S. 39 – 52.*

DOI 10.33930/ed.2019.5007.32(4)-8

УДК 37.04

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ЩАСЛИВОГО ДОШКІЛЬНОГО ДИТИНСТВА

METHODOLOGICAL MEASUREMENTS OF HAPPY PRESCHOOL CHILDHOOD

І. О. Луценко

Актуальність теми дослідження. Сучасні дослідження засвідчують потребу людини у щасті, яке нині використовується як інструмент вимірювання прогресу людства. Щастя пов'язано з реалізацією людського потенціалу, тому до проблеми висвітлення способів його досягнення долучаються практично всі фахівці, чия діяльність пов'язана з внутрішнім життям людини, його перебігом і процесами.

Постановка проблеми. Методологічне утвердження значущості щасливого проживання дитиною дошкільного дитинства – як однієї із цінностей сучасної дошкільної освіти – містить Базовий компонент дошкільної освіти. Водночас не розкрито категорії, теорії, принципи, що мають цільове призначення – реалізацію поставленої мети.

Urgency of the research. Current research shows the human need for happiness, which is now being used as a tool for measuring progress of mankind. Happiness is connected to the realisation of human potential, therefore, practically all professionals whose work is related to the inner life of human beings, its course and processes are involved in the problem of highlighting the ways to achieve it.

Target setting. The methodological assertion of the importance of happy preschool childhood - as one of the values of modern preschool education - is contained in the Basic Component of Preschool Education. However, the categories, theories, principles that have a purpose - the realisation of the objective - are not revealed.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічних дослідженнях категорія “щастя” вивчається через призму таких понять, як: “щастя як педагогічна категорія”, “позиція щасливої людини”, “педагогічне щастя”, “щасливий педагог”, “щаслива дитина”. Щастя досліджують О. Абраменко, Л. Варава, В. Ніснер, О. Павлова, Т. Уварова, Н. Щуркова.

Постановка завдання.

Категорія щастя визначається як педагогічна категорія. Водночас не визначено ключове спеціалізоване поняття, у якому було б окреслено істотні, суттєві ознаки об’єктивного опису дійсності, яка відповідає вимогам щасливого проживання дитиною дошкільного дитинства.

Виклад основного матеріалу.

Виділено структурні компоненти щастя дорослої людини і визначено специфічні відмінності їх прояву у дитини раннього і дошкільного віку. Проаналізовано відповіді батьків на запитання анкети “Коли Ваша дитина почуває себе щасливою?”, відповіді і малюнки дітей. Визначено зміст поняття “щасливе проживання дитиною дошкільного періоду дитинства” та окреслено феномен щастя дитини-дошкільника, педагогічні умови організації щасливого перебігу життєдіяльності дитини в ЗДО.

Висновки. В Україні щасливе проживання дошкільного періоду дитинства забезпечується на законодавчо-правовому рівні. Держава гарантує реалізацію прав і свобод дитини, забезпечення належних умов для її життєдіяльності і зростання в сім’ї. Щасливе життя дошкільника можливе і досяжне завдяки цілеспрямованим і об’єднаним зусиллям батьків і педагогів. Щасливе проживання дитини в сім’ї, перебування протягом дня в ЗДО можливе при забезпеченні сукупності психолого-педагогічних умов, обов’язковому врахуванні феномену щастя дитини-дошкільника.

Ключові слова: щастя, щастя дитини-дошкільника, радість, задоволеність життям.

Actual scientific researches and issues analysis. In pedagogical research, the category "happiness" is studied through the prism of such concepts as "happiness as a pedagogical category", "position of a happy person", "pedagogical happiness", "happy educator", "happy child". Happiness is explored by O. Abramenko, L. Varava, V. Nisner, A. Pavlov, T. Uvarova, N. Shchurkova.

The research objective. The category of happiness is defined as a pedagogical category. At the same time, a key specialised concept has not been defined that captures the essential, significant features of an objective description of reality that meets the requirements for a happy preschool childhood.

The statement of basic material.

The structural components of adult happiness are identified and specific differences between their manifestation in infants and preschool children are identified. Parents' answers to the questionnaire "When does your child feel happy?" and children's answers and drawings were analysed. The article defines the concept of "happy preschool childhood" and indicates the phenomenon of preschool child happiness, pedagogical conditions of organization of a happy course of life activity of a child in an preschool education institution.

Conclusions. In Ukraine, a happy preschool period is ensured at the legal and legislative level. The state guarantees the implementation of the child's rights and freedoms and ensures the conditions for his or her vitality and growth in the family. A happy preschooler's life is possible and achievable through the targeted and combined efforts of parents and teachers. A child's happiness in the family and in the pre-school institution during the day is possible if a combination of psychological and pedagogical conditions and the phenomenon of the pre-school child's happiness is taken into account.

Keywords: happiness, the happiness of a pre-school child, joy, life satisfaction.

Актуальність теми. Проблема щастя здавна хвилює людину. Роздуми про людське щастя знаходимо у працях філософів, педагогів минулого (Арістотель, Г. Ващенко, П. Гольбах, О. Захаренко, Я. Корчак, А. Макаренко, М. Монтессорі, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Р. Штайнер). Щастя як наукова категорія досліджується сучасними філософами (В. Татаркевич, Е. Фромм), психологами (М. Аргайл, В. Клайн, К. Роджерс, М. Чиксентмихайи), соціологами (Є. Головаха), педагогами (В. Ніснер, Н. Щуркова).

Однак, нині вченими, провідна роль серед яких належить економістам (Бруно Фрей, Річард Лейард), вироблено методологічний підхід до щастя, згідно з яким, воно розглядається як нова наукова дисципліна, що визначає сучасні економічні і політичні підходи держав світу і відображає всесвітню потребу людства у щасті. Такий підхід дає змогу визначити щастя як інтегративну цивілізаційну цінність [14]. Рішенням ООН щастя визнано холістичним напрямом розвитку і розглядається як інструмент вимірювання прогресу людства.

Щастя пов'язано не лише з суб'єктивним відчуттям радості життя, важливим є його зв'язок з реалізацією людського потенціалу. Тому до проблеми висвітлення способів досягнення людиною щастя, допомоги батькам виховати щасливу дитину нині долучаються практично всі фахівці, чия діяльність так чи інакше пов'язана з внутрішнім життям людини, його перебігом і процесами: психотерапевти (С. Качмар), письменники (С. Єфременко), психологи-консультанти, лайф-коучі, блогери.

Реалії пошуку сучасним поколінням українців щастя в житті, їхній достатньо високий рівень невдоволеності своїм життям [21], дослідницькі розвідки вчених-представників різних наукових галузей щодо пізнання сутності щастя, актуальність прагнення його досягти практично кожною особистістю, запити батьків щодо рекомендацій, правил виховання щасливих дітей, численні рекомендаційні розробки практичних психологів, педагогів, визначають необхідність методологічного обґрунтування щасливого дошкільного дитинства.

Постановка проблеми. Методологічне утвердження значущості щасливого проживання дитиною дошкільного дитинства як передумови її повноцінного розвитку та подальшої самореалізації у житті – як однієї із цінностей сучасної дошкільної освіти – містить Базовий компонент дошкільної освіти [4]. Водночас не розкрито категорії, теорії, парадигми, принципи, методи, що мають цільове призначення – реалізацію поставленої мети.

Наукового вирішення потребує розвиток методології педагогічної діяльності, спрямованої на забезпечення щасливого проживання дитиною дошкільного дитинства в умовах її життєдіяльності в закладі дошкільної освіти. Організовуючим початком цього процесу є введення у науковий обіг дошкільної педагогіки поняття “щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства” і відповідних спеціалізованих похідних понять, що включає аналіз вже проведених досліджень, присвячених категорії “щастя” як в педагогіці, так й в інших наукових галузях.

Практичний аспект розгляду поставленої проблеми виявляється завдяки діалектичному зв'язку між методологією і діяльністю [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічних дослідженнях категорія “щастя” вивчається через призму таких понять, як:

“щастя як педагогічна категорія”, “позиція щасливої людини”, “педагогічне щастя”, “щастя дитини”, “щастя педагога”, “щасливий педагог”, “щаслива дитина” [1; 6; 8; 15; 16; 19].

На розвиток здатності дитини проживати щастя життя в усіх його проявах спрямований такий науково-педагогічний напрям як феліксологія виховання (латинське *felix* перекладається як щасливий, благополучний). Н. Щуркова і О. Павлова, як представники цього напрямку, виділяють такі поняття як: виховання щастям, щастя виховання, виховання щасливої людини. Щастя визначається Н. Щурковою як духовна субстанція динамічного процесу проживання стану задоволеності життям. На думку вченої, щастя – це емоційна оцінка життєвого періоду. Етапи досягнення щастя такі: Я живу – Я маю – Я спілкуюсь – Я творю – Я перетворюю світ. Вчена виділяє також такі основні виховні принципи як: орієнтація на соціально-ціннісні взаємини; суб’єктності; прийняття дитини як даності [8].

Вивчення щастя з погляду педагогіки в історії вітчизняної освіти і виховання здійснено В. Ніснер [15]. Спираючись на погляди і розвідки українських педагогів і вчених, авторка визначає, що щастя як педагогічна категорія є загальним поняттям педагогіки, сутністю якого є педагогічне щастя як єдність дитячого щастя і щастя вчителя, яке засновано на взаємній любові, повазі й довірі. Як педагогічне поняття, щастя охоплює й шляхи його досягнення. Дослідниця робить важливий висновок про те, що метою виховання має бути щаслива особистість, а сприяти цій меті має утвердження педагогічної ідеї: щасливий вчитель – щасливий учень.

Умови виховання учня як щасливої людини, дослідила Т. Уварова. Однією з них, є створення сприятливого душевно-духовного оточення, організація взаємодії батьків і всіх учасників педагогічного процесу. Щоб дитина вироста щасливою важливо дотримуватися таких правил: розвиток позитивного мислення дитини і почуття оптимізму; уникнення соціального порівняння й заздрості; розвиток соціальних контактів, витривалості, вміння пробачати, насолоджуватися радіщами життя, реалізовувати життєві мрії тощо [19, с. 96].

О. Абраменко під щастям як категорією педагогіки молодшого шкільного віку розуміє життєву позицію дитини, а саме: систему її міжособистісних, ціннісно-орієнтаційних, емоційно-оцінних ставлень до різних сторін дійсності; цілісну систему поглядів на своє місце у світі, яка дозволяє оцінити себе і світ з позитивної сторони. Дослідниця визначає такі дидактичні умови становлення позиції щасливої людини в умовах навчання: сприятлива емоційно-психологічна атмосфера в групі; виділення із повсякденності щасливої сутності і позначення її як щастя (оптимістичне ставлення до життя); корекція негативного і підтримка позитивного; педагогічна підтримка за засадах заохочення; яскравий прояв педагогом власного переживання щастя; розвиток суб’єктності (ініціювання педагогом усвідомлення дитиною себе суб’єктом власного щастя), розвиток ціннісної орієнтації [1].

Особливості виникнення переживання почуття щастя в дошкільному віці досліджено Л. Варавою [6]. У структурі уявлень про щастя дослідником виділено емоційно-почуттєвий, раціонально-усвідомлений та ціннісний компоненти. За даними дослідження, соціальна ситуація розвитку, а саме виховання у дитячому будинку чи в родині з негативним батьківським ставленням, спричиняє переважання в цих групах раціонально-

усвідомленого компоненту: 22,2 % і 79,2 % проти 4,7 у групі з позитивним батьківським ставленням. Відповідно емоційно-почуттєвий компонент в цій групі переважає – 95,3 % проти 77,8 і 20,8 % у дитячому будинку чи в родині з негативним батьківським ставленням. На основі аналізу висловлених дітьми бажань було зроблено висновок про те, що дошкільники, які знаходяться у різних соціальних ситуаціях розвитку, мають різні умови для формування уявлень про щастя. У вихованців дитячих будинків відсутнє повноцінне почуття щастя.

Отже, категорія щастя є предметом педагогічних досліджень, в яких воно визначається як педагогічна категорія, проблема. Автори виділяють педагогічні умови, принципи виховання щасливої дитини. Водночас не окреслено методологію педагогічної діяльності, яка б охоплювала розкриття ключового спеціалізованого поняття, у якому було б визначено істотні, суттєві ознаки об'єктивного опису дійсності, яка відповідає вимогам щасливого проживання дитиною дошкільного дитинства.

Постановка завдання. Мета статті – теоретично обґрунтувати та сформулювати поняття “щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства”.

Завдання дослідження: 1. З метою створення цілісної сукупності суджень, які об'єктивно описують щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства, проаналізувати стійкі значення слова “щастя” в словниках української мови та галузевих словниках, дослідження з проблеми. 2. Визначити сутність та схарактеризувати феномен щастя дитини-дошкільника.

Виклад основного матеріалу дослідження. У буденній свідомості людей під щастям розуміється певна індивідуальна суб'єктно-особистісна сукупність життєвих благ, ідеалів, цінностей. Для з'ясування можливості збігу ознак щастя в психологічній дійсності різних людей, розглянемо нормативне уявлення про щастя, подане у словниках української мови. Використання цього методу доцільно, оскільки у лексичному значенні відтворюється вже історично закріплена у свідомості людей співвіднесеність між словом і предметом, процесом, явищем позамовної дійсності; воно являє собою предметно-понятійний зміст слова. Так як поняття є результатом пізнавально-мисленнєвої діяльності, узагальнює, систематизує і класифікує інформацію, є нормативним, стало значення слова-поняття може слугувати предметом наукового вивчення і аналізу як в лінгвістиці, так і в інших науках, зокрема педагогічному дослідженні.

У Академічному тлумачному словнику щастя визначається, як: 1. Стан цілковитого задоволення життям, відчуття глибокого вдоволення й безмежної радості, яких зазнає хто-небудь. 2. Досягнення, успіх, удача. 3. Доля, талан [2]. Отже, щастя можна схарактеризувати як психічний стан, для якого характерні позитивно забарвлені емоційні процеси і позитивні результати життєдіяльності.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови представлено як значення слова щастя, так і ситуації, які сприяють його виникненню. Зокрема звертається увага на те, що щастя викликається спілкуванням з близькими, зумовлюється впливом людини, яка здатна дарувати радість, викликати почуття симпатії, любові, є можливістю що-небудь зробити або взяти участь у чомусь, знайти вихід з якого-небудь становища, ситуації, пов'язано з несподіваним успіхом. Також

підкреслюється, що воно має зовнішні ознаки прояву [17]. Отже можемо зробити висновок, що витокami щастя може бути діяльність людини, збіг обставин її життя, воно виявляється як позитивна емоція – радість, стан задоволеності, натхнення. Важливу роль у виникненні відчуття щастя відіграє спілкування, взаємини, взаємодія з іншими людьми.

У словниках також подано лексичне значення прикметника “щасливий”. Слово охоплює такі семантичні відтінки значення, як: 1. Який має щастя, який зазнав щастя, радості. 2. Який приносить або приніс щастя, успіх, удачу; винятково сприятливий, радісний. 3. Якому випадає щастя, успіх, удача, якому щастить. 4. Успішний, благополучний [7]. В українській мові до прикметника “щасливий” є прислівник “щасливо”, значення якого важливо для конструювання поняття “щасливе проживання дитиною дошкільного періоду дитинства”. Проведений аналіз свідчить, що істотними ознаками щасливої людини є такі її позитивні емоційні стани і обставини, котрі можуть супроводжувати її життя, як: радість, натхнення, успіх, удача, благополуччя, сприятливі умови. Звернемо увагу й на те, що щастя визначається як стан *цілковитого* задоволення життям, тобто воно можливе якщо всі аспекти життя викликають позитивні відгуки людини.

Отже в контексті забезпечення щасливого проживання дитиною певного періоду її життя, зокрема дошкільного, слід мати на увазі передусім створення винятково сприятливих умов для її благополучного життя в усіх його проявах, і всі обставини якого викликать у неї радісні стани.

Цікаві факти було розкрито при вивченні етимології слова щастя. Так, з'ясовано, що первинне значення слова щастя – добра частина (частка). Реконструкція первісного значення слова дає змогу тлумачити його значення як “частка; спільна участь”; “той, хто бере участь; причетний” [11]. Відтак етимологія слова “щастя” вказує на те, що воно може тлумачитися як спільність з іншими людьми, є певною причетністю до неї. Цей аспект не включено тлумачними словниками в нормативний опис значення слова “щастя”, однак, на існування такого зв'язку вказують психологічні дослідження щастя.

Розглянемо раціонально-логічний опис феномену щастя, поданий у його визначеннях у галузевих словниках: філософському, психологічному, педагогічному. Щастя розглядається в них як категорія моральної свідомості, чуттєво-емоційна форма ідеалу людського життя, що значно розширює розуміння даного феномену. Так, у статті для Філософського енциклопедичного словника, В. Єфименко вказує на такі загальнозначущі умови досягнення щастя, як: а) задоволення основних матеріальних потреб; б) повнота і осмисленість існування людини; в) спроможність реалізувати власне уявлення про життя в ситуаціях морального вибору; г) достатній ступінь збіжності актуального стану буття та уявлення про те, яким воно має бути; г) гармонія внутрішнього світу людини і її зовнішніх стосунків [12].

З погляду психології, щастя розглядається як граничне інтенсивне переживання людиною універсальності і глибини утвердження свого буття, максимальної відповідності наявного найзаповітнішим бажанням і мріям, моральна і емоційна насолода життям. Психологи також відмежовують щастя від найвищих ступенів задоволення; принциповою відмінністю є його соціально-етичний зміст [16].

В Українському педагогічному словнику С. Гончаренко розкриває щастя як поняття моральної свідомості; стан людини, який найбільше

відповідає внутрішній задоволеності повнотою й осмисленістю життя, реалізацією людського призначення [10]. Важливо, що щастя схарактеризовано не лише як певне конкретне об'єктивне положення чи суб'єктивний стан людини, а й виражає уявлення про те, якими повинні бути життя і діяльність людини і є чуттєво-емоційною формою ідеалу.

Враховуючи результати реконструкції первісного значення слова "щастя", а також вказівки на соціально-етичні аспекти щастя, розглянемо дослідження присвячені цій проблемі, зокрема ті, в яких щастя розглядається через призму служіння іншим. Так, на зв'язок альтруїстичних мотивів і щастя вказував свого часу П.-А. Гольбах. Філософ писав про те, що робити інших щасливими – вірний спосіб бути щасливим самому, адже людина не може бути щаслива сама, для щастя їй потрібен інший. І цей інший теж має бути щасливим [9].

Альтруїстичні ідеї покладено у послідовні фази внутрішнього становлення, які виділив Тейяр де Шарден П., а саме: а) зосередження на собі – як постійне формування своєї особистості; б) зміщення центру на іншого – як єдина можливість розвитку тільки об'єднуючись з іншими; в) концентрація на чомусь більшому, ніж сама людина – єдиному Людству. У їх проходженні вчений вбачав природну лінію розвитку. Він також розкрив три форми щастя, а саме: "щастя спокою", "щастя задоволення", "щастя розвитку". Спираючись на космічні закони, вчений зауважував, що з погляду науки і об'єктивно справжнім, істинним щастям буде щастя розвитку, або постійного руху [18].

На те, що відчуття щастя виникає в спільній цілеспрямованій діяльності з тими, хто вважає цю діяльність корисною і потрібною для інших, вказує М. Аргайл. Спираючись на дослідження інших вчених, М. Аргайл виділяє такі виміри щастя: приємно – неприємно (щасливий – засмучений); активація – гальмування (ступінь інтересу і збудження); глибина переживання, його інтенсивність [3].

М. Аргайл також вказує на те, що соціальні зв'язки є важливим джерелом щастя. Взаємини дарують радість, примножують щастя людини. Так, з'ясовано, що посмішка частіше виникає в присутності інших і завдяки зворотному зв'язку сприяє посиленню позитивних емоцій у людини, яка посміхається. Цінним, на наш погляд, є виявлення в процесі багатьох експериментів зв'язку між щасливим станом і альтруїзмом в прямому і зворотному зв'язку: надання допомоги іншим сприяє підвищенню настрою, і навпаки [3].

Однак, важливо, що щасливі люди роблять це не заради такого ефекту, а з прагнення збалансувати свій стан і стан людей, які потребують допомоги [22]. Такий підхід вченого, на наш погляд, узгоджується з фазами внутрішнього становлення, які виділив Тейяр де Шарден П. Зокрема зі стадією зв'язку з усіма людьми, єдиного Людства – стану, в якому одноосібне щастя стає неможливим.

Важливим аспектом розуміння психологічної природи щастя є звернення до того, як людина сприймає своє життя і ставиться до нього. Отже, як індивідуально-психологічний феномен, щастя має подвійну обумовленість: об'єктивну, що пов'язана з умовами і обставинами дійсності, і суб'єктивну – пов'язану з внутрішнім світом людини, її переживанням задоволеності своїм життям [3].

На наш погляд, певне спростування того, що щастя можна розглядати

лише як індивідуально-психологічний феномен є в роботах М. Чиксентмихайї. Так, відомий психолог зауважує, що стан радості, безпосередні оптимальні переживання, які виникають в процесі повного занурення в справу – стану “поток” (flow), люди переживають однаково, незалежно від їхніх культурних, соціальних, економічних, вікових відмінностей. Такий висновок дає підстави для створення безособистісно-об’єктивуючої моделі щастя, виділення його структурних компонентів, спільних для більшості людей.

На думку М. Чиксентмихайї, щастя не породжується подіями, які відбуваються навколо, воно залежить від того як людина їх інтерпретує, як сприймає і витлумачує їх значення особисто для себе. Отже, ключ до щастя, за М. Чиксентмихайї, це вміння контролювати себе, свої почуття, враження, знаходити радість в довколишній повсякденності, заняттях улюбленою справою, потоковій діяльності [20].

Висновок М. Чиксентмихайї про те, що стан потоку – радості, щастя породжується власними, осмисленими зусиллями узгоджується з висновком такого дослідника щастя як М. Аргайл, який вважає, що завдання посилення як власного щастя, так і щастя інших є досяжним. Це означає, що доросла людина може оволодіти мистецтвом бути щасливою, докладаючи для цього відповідні зусилля. На відміну від дорослого, щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства з огляду на її вік, досягне тільки завдяки цілеспрямованим зусиллям дорослих – батьків в умовах сімейного виховання і педагогів в умовах суспільної дошкільної освіти.

Для окреслення феномену “щастя дитини-дошкільника”, проведемо порівняльний аналіз компонентів щастя дорослої людини і дитини. Відобразимо результати у таблиці 1.

Таблиця 1. Компоненти щастя та їх специфічні відмінності у дитини раннього і дошкільного віку

№ п/п	Компоненти щастя дорослої людини	Специфічні відмінності у дитини раннього і дошкільного віку
1.	Матеріальне забезпечення базових потреб, усіх складових життя	Сім'я є природним середовищем для фізичного, духовного, інтелектуального, культурного, соціального розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього [13]
2.	Психічний стан, для якого характерні позитивно забарвлені емоційні процеси	Виявляються у характерній дитячій безтурботності, безпосередності вираження дитиною своїх емоцій, радості, яскравому прояві зовнішніх ознак
3.	Позитивні результати життєдіяльності, здійснення планів, мрій	Полягають у обмеженості з огляду на вік дитини сфер її життєдіяльності: повсякденне буття, спілкування з близькими дорослими – батьками, членами родини, однолітками, специфічні види дитячої діяльності, розваги
4.	Спілкування, взаємини з близькими людьми,	Обов'язковість для дитини спілкування, позитивних взаємин з батьками, виховання в сім'ї

	друзями, колегами	
5.	Відчуття причетності, спільності з іншими людьми	Обов'язковості емоційно-ціннісної спільності з близькими дорослими, до яких неодмінно належать батьки, вихователі групи ЗДО, яку відвідує дитина
6.	Захоплююча діяльність, в якій виникає стан потоку – безпосереднього оптимального переживання	Такий стан є характерним для дитини оскільки їй властиве саме таке занурення в процес під час її ігор, занять, діяльності, спостережень
7.	Стан цілковитого задоволення життям	За сприятливих об'єктивних обставин і соціальної ситуації життєрадісний стан, домінування позитивних емоцій властиві дитині
8.	Соціально-етична складова	Характеризуються зорієнтованістю більшою мірою на членів сім'ї, найближчих друзів, тобто найближче оточення дитини
9.	Альтруїзм як компонент щастя	Дитина старшого дошкільного віку вже може мати альтруїстичні мотиви і брати участь у діяльності, яка спрямована на спільне благо, внаслідок чого переживає почуття радості, причетності, гордості, задоволеності
10.	Здатність до прийняття, оптимістичної інтерпретації життєвих подій	Така здатність формується у дитини поступово внаслідок спостережень за відповідними проявами у дорослих в повсякденному житті і спілкуванні в умовах сімейного виховання, перебігу життєдіяльності в ЗДО, а також завдяки правильно організованому освітньому процесу
11.	Реалізація власних світоглядних уявлень про життя, його ідеали, смисли	Дитина має елементарні світоглядні уявлення й уявлення про людське життя; тому такий компонент у неї ще не розкритий. Однак, реалізація нею власних конкретних задумів, рішень, дій згідно наявних уявлень про добро, красу, чесність, відповідальність, справедливість тощо є початком його формування в дошкільному віці
12.	Повнота і осмисленість існування людини	Дитина має елементарні уявлення про людське життя, його ідеали і смисли; тому такий компонент у неї ще не розкритий

Для вивчення феномену щастя дитини-дошкільника нами була розроблена анкети для батьків і дітей. Батькам було запропоновано дати відповіді на такі запитання “За Вашими спостереженнями, коли ваша дитина почуває себе щасливою. Назвіть ці моменти”, “За якими ознаками Ви розпізнаєте щасливий стан дитини. Назвіть їх”.

Відповідаючи на перше запитання, більшість батьків називали такі ситуації, події і види діяльності: коли ми – мама і тато поруч з дитиною; коли ми обнімаємо і цілуємо дитину; поїздки до бабусі і дідуся; спільні подорожі і

відпочинок; свята; відвідування ігрової кімнати, атракціонів; зустрічі та ігри з однолітками; малювання, співи, рухи під музику, катання на санчатах; заняття з домашніми тваринками; під час спільних з дитиною справ: приготування їжі, перегляд мультфільмів, читання книжок, ігор, активного відпочинку; коли отримує подарунки; пригощається ласощами.

Як бачимо, щастя дитини пов'язано з її сім'єю, спільними справами з батьками, розвагами, дитячою діяльністю. Водночас дитяче щастя це не тільки задоволення базових потреб дитини, а привнесення в її життя в умовах зростання в сім'ї веселощів, радості, розваг, активності, вражень, подарунків, пестоців, сюрпризів. Такий висновок підтверджує й така відповідь одного з батьків: "Є багато речей, які не є життєво необхідними, але вони роблять дитину щасливою".

Відповіді батьків на друге запитання свідчать, що розпізнавати щасливий стан дитини не важко: вона посміхається, сміється; співає, з захопленням розповідає, радісно вигукує; плескає в долоні; її очі блищать і широко розплющені; вона обіймає і цілує рідних їй людей. Серед відповідей на це запитання ми зустріли й таку: коли дитина слухається і допомагає. Отже, підтверджується прямий зв'язок між позитивним внутрішнім станом і зовнішніми діями, поведінкою дитини, її схильністю робити хороші, корисні справи для інших людей, передусім з її найближчого оточення.

Для вивчення уявлень дітей про щастя, їм було запропоновано пояснити, що таке щастя; розказати про те, коли вони відчувають себе щасливими; намалювати своє щастя. Відповідаючи на перше запитання, діти асоціювали щастя з життям, радістю, веселощами, любов'ю, здоров'ям. Відповіді дітей на друге запитання підтверджують відповіді батьків, що були наведені вище. Виділимо ті, які ще не було описано: коли щось роблю і у мене виходить; коли щось виходить вперше; коли щось довго хочу і це збувається; коли в мене є все, що я хочу; коли бачу веселку; коли багато снігу; коли моя родина/братик/сестричка поруч; коли у мене день народження; коли свято; коли у мене багато друзів; коли ходжу в садочок, на прогулянку; коли мене хвалять; коли батьки щасливі; коли вдома у всіх настрій; коли батьки не хворіють і не зайняті справами; коли батьки веселі; коли все добре у моїх батьків, рідних та друзів. Отже, щастя дитини залежить від здійснення її мрій, успіхів в діяльності, вражень від спілкування, ігор з друзями, свят, явищ природи і великою мірою від стану, в якому знаходяться її батьки, часу, який вони приділяють їй. В окрему групу виділимо відповіді дітей, які засвідчують, що поле їхньої уваги може виходити за межі людей з найближчого оточення. Це такі відповіді: коли всім добре і всі здорові; коли радіють всі люди; коли всі щасливі. Найчастіше символами щастя в дитячих малюнках є сонце, сердечко, зображення сім'ї дитини.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. На основі виділених компонентів щастя, теоретичного та емпіричного вивчення специфічних особливостей їх прояву у дітей раннього та дошкільного віку до параметрів щасливого проживання дитиною дошкільного дитинства відносимо законодавчо-правові, соціально-психологічні, організаційно-педагогічні, педагогічні. Зокрема:

1. Реалізація системи заходів щодо охорони дитинства, зокрема: забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та

активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності [13].

2. Гарантування державою прав та свобод дитини [13].

3. Визначення та дотримання психолого-педагогічних засад щасливого проживання дитини в сім'ї, організації її життєдіяльності в ЗДО.

Психолого-педагогічними умовами організації щасливого перебігу життєдіяльності дитини в ЗДО є:

- бережне ставлення до емоційного благополуччя дитини, збереження, підтримка її природної життєрадісності. наповнення дня, проведеного у закладі дошкільної освіти подіями, які викликають позитивні емоції;
- задоволення потреби у спілкуванні з дорослими, налагодження вихователями емоційно-ціннісної спільності з дітьми;
- сприяння дружнім взаєминам, спілкуванню з однолітками, виникненню у дитини почуття причетності до спільних справ, життя дитячої групи;
- створення ситуації успіху для кожної дитини;
- організація захоплюючої, відповідної віку діяльності. бережне і уважне ставлення до позитивно забарвлених емоційних станів, які її супроводжують;
- підтримка дитячої ініціативи, задумів, рішень, вчинків, які реалізують альтруїстичні мотиви, моральні цінності;
- залучення дітей до діяльності, спрямованої на спільне благо, творення добра для іншого/інших людей;
- спільний з дітьми пошук щасливих моментів у повсякденності, позитивне – оптимістичне тлумачення подій, ситуацій, які відбуваються протягом дня.

Отже, щасливе проживання дитиною дошкільного дитинства забезпечується, з одного боку, на законодавчо-правовому рівні. З іншого – шляхом гарантування державою реалізації прав і свобод дитини, забезпечення належних умов для її життєдіяльності і зростання в сім'ї. З огляду на вікові можливості, щасливе життя дитини-дошкільника можливе і досягне лише завдяки цілеспрямованим і об'єднаним зусиллям дорослих людей: батьків і педагогів. Щасливе проживання дитини в сім'ї, перебування протягом дня в ЗДО можливе при дотриманні сукупності педагогічних умов, обов'язковому врахуванні феномену щастя дитини-дошкільника.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у розкритті шляхів реалізації психолого-педагогічних умов організації щасливого перебігу життєдіяльності дитини в закладі дошкільної освіти.

Список використаних джерел:

1. Абраменко, ЕВ 2009. *Становление позиции счастливого человека в младшем школьном возрасте*. Доступно: <<https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-rozitsii-schastlivogo-cheloveka-v-mladshem-shkolnom-vovraste/viewer>>. [23 Квітень 2021].
2. *Академічний тлумачний словник 1970-1980*. Словник української мови. Доступно: <<http://sum.in.ua/s/shhastja>>. [23 Квітень 2021].
3. Аргайл, М 2003. *Психология счастья*, пер. с англ., ред. и вступ. статья к. пед. н. МВ Кларина, Москва: *Прогрес*.
4. *Базовий компонент дошкільної освіти 2021*. Державний стандарт дошкільної освіти (нова редакція), *Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021*, 37 с. Доступно: <<https://>

- https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Vazovoho%20komponenta%20odoshkilnoyi%20osvity.pdf. [23 Квітень 2021].
5. Бакуменко, В, Князєв, В & Сурмін, Ю 2003. 'Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку', *Вісн. УАДУ*, № 2, С. 11-27.
  6. Варава, ЛА 2015. 'Особливості виникнення переживання почуття щастя в дошкільному віці', *Актуальні проблеми психології, Том VII: Екологічна психологія*, випуск 38, С. 79-92. Доступно: <<http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v7/i38/9.pdf>>. [23 Квітень 2021].
  7. *Великий тлумачний словник сучасної мови* (n.d.). Доступно: <<https://slovyk.me/dict/vts/%D1%89%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B9>>. [23 Квітень 2021].
  8. *Воспитание счастьем, счастье воспитания* 2004. Педагогическая технология воспитания счастливого человека в школе, *Феликсология воспитания: как воспитывать счастливого*, авт. НЕ Щуркова, ЕП Павлова, Москва: *Центр "Педагогический поиск"*, 160 с.
  9. Гольбах, Поль Анри 1963. Избранные произведения в 2 томах, Москва: *Мысль, Серия "Философское наследие"*, 395 с.
  10. Гончаренко, С 1997. Український педагогічний словник, Київ: *Либідь*, 374 с.
  11. *Етимологічний словник* (n.d.). Українська публічна електронна бібліотека Горох Доступно: <<https://gogoh.pp.ua/Етимологія/щастя>>. [23 Квітень 2021].
  12. Єфименко, В 2002. 'Щастя', *Філософський енциклопедичний словник*, гол. редкол. *ВІ Шинкарук* та ін., Київ: *Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України*. Доступно: <<https://slovyk.me/dict/ffes/щастя>>. [23 Квітень 2021].
  13. Закон України "Про охорону дитинства" 2001. Документ № 2402-III, *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, № 30, ст. 142. Доступно: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>>. [23 Квітень 2021].
  14. Зернецька, ОВ 2019. 'Щастя як інтегративна цивілізаційна цінність', *Ціннісний вимір розвитку цивілізацій і глобалізація*, зб. наук. праць за заг. ред. ОВ Зернецької, С. 30-39. Доступно: <<http://elibrary.ivinas.gov.ua/4556/>>. [23 Квітень 2021].
  15. Ніснер, ВБ 2011. Щастя як педагогічна категорія в історії вітчизняної освіти і виховання. Автореферат кандидата наук, *НПУ імені М. П. Драгоманова*, Київ, 24 с. Доступно: <<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/31647/1/100068865.pdf>>. [23 Квітень 2021].
  16. *Психологічний Словник* (n.d.). Доступно: <<https://psycholog.klasna.com/uk/site/psikhologichnii-slovník.html>>. [23 Квітень 2021].
  17. *Словopedia. Великий тлумачний словник сучасної української мови* (n.d.). Доступно: <<http://slovpedia.org.ua/93/53417/1021559.html>>">Що таке щастя. [23 Квітень 2021].
  19. Тейяр де Шарден, П 2011. *О счастье*. Доступно: <<http://aquarius-eso.ru/blog/?p=322>>. [23 Квітень 2021].
  20. Уварова, ТЮ 2013. 'Деякі аспекти забезпечення виховання учня як щасливої людини', *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, № 5 (1), С. 96-103.
  21. Чиксентмихайи, М 2011. Поток: Психологія оптимального переживання, пер. с англ., Москва: *Смысл: Альпина нон-фикшн*.
  22. *Щастя як мета, або Чи варто переглянути національну ідею?* 2020. Укрінформ: мультимедійна платформа іномовлення України. Доступно: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3124537-sasta-ak-meta-abo-ci-varto-pereglanuti-nacionalnu-ideu.html>>. [23 Квітень 2021].
  23. Dovidio, JF 1984. 'Helping behaviour and altruism: an empirical and conceptual overview', *Advances in Experimental Social Psychology*, № 17, p. 362-427.

References:

1. Abramenko, EV 2009. *Stanovlenie pozicii schastlivogo cheloveka v mladshem shkolnom vozraste (The formation of the position of a happy person in primary school)*. Dostupno: <<https://cyberleninka.ru/article/n/stanovlenie-pozitsii-schastlivogo-cheloveka-v-mladshem-shkolnom-vozhraсте/viewer>>. [23 Kviten 2021].
2. *Akademichnij tlumachnij slovník (Academic Explanatory Dictionary) 1970-1980*. Slovník ukrajinskoyi movi. Dostupno: <<http://sum.in.ua/s/shhastja>>. [23 Kviten 2021].
3. Argajl, M 2003. *Psihologiya schastya (Psychology of happiness)*, per. s angl., red. i vstup. statya k. ped. n. MV Klarina, Moskva: *Progres*.
4. *Bazovij komponent doshkilnoyi osviti (Basic component of preschool education) 2021*. Derzhavnij standart doshkilnoyi osviti (nova redakciya), *Nakaz MON Ukrayini № 33 vid 12.01.2021, 37 s.* Dostupno: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf>. [23 Kviten 2021].
5. Bakumenko, V, Knyazyev, V & Surmin, Yu 2003. 'Metodologiya derzhavnogo upravlinnya: problemi stanovlennya ta podalshogo rozvitku (Methodology of public administration: problems of formation and further development)', *Visn. UADU*, № 2, S. 11-27.
6. Varava, LA 2015. 'Osoblivosti viniknennya perezvivannya pochuttya shastya v doshkilnomu vici (Features of the experience of happiness in preschool)', *Aktualni problemi psihologiyi, Tom VII: Ekologichna psihologiya*, vipusk 38, S. 79-92. Dostupno: <<http://appsychology.org.ua/data/jrn/v7/i38/9.pdf>>. [23 Kviten 2021].
7. *Velikij tlumachnij slovník suchasnoyi movi (Large explanatory dictionary of modern language)* (n.d.). Dostupno: <<https://slovyk.me/dict/vts/%D1%89%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B9>>. [23 Kviten 2021].
8. *Vospitanie schastem, schaste vospitaniya (Upbringing by happiness, happiness from upbringing) 2004*. Pedagogicheskaya tehnologiya vospitaniya schastlivogo cheloveka v shkole, Feliksologiya vospitaniya: kak vospityvat schastlivogo, avt. NE Shurkova, EP Pavlova, Moskva: *Centr "Pedagogicheskij poisk"*, 160 s.
9. Golbah, Pol Anri 1963. *Izbrannye proizvedeniya v 2 tomah (Selected works in 2 volumes)*, Moskva: *Mysl, Seriya "Filosofskoe nasledie"*, 395 s.
10. Goncharenko, S 1997. *Ukrayinskij pedagogichnij slovník (Ukrainian pedagogical dictionary)*, Kiyiv: *Libid*, 374 s.
11. *Etimologichnij slovník (Etymological dictionary)* (n.d.). Ukrayinska publiczna elektronna biblioteka Goroh. Dostupno: <<https://goroh.pp.ua/Etimologiya/shastya>>. [23 Kviten 2021].
12. Yefimenko, V 2002. 'Shastya (Happiness)', *Filosofskij enciklopedichnij slovník*, gol. redkol. VI Shinkaruk ta in., Kiyiv: *Institut filosofiyi imeni Grigoriya Skovorodi NAN Ukrayini*. Dostupno: <<https://slovyk.me/dict/ffes/shastya>>. [23 Kviten 2021].
13. *Zakon Ukrayini "Pro ohoronu ditinstva" (Law of Ukraine "On Child Protection") 2001*. Dokument № 2402-III, *Vidomosti Verhovnoyi Radi Ukrayini (VVR)*, № 30, st. 142. Dostupno: <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>>. [23 Kviten 2021].
14. Zernecka, OV 2019. 'Shastya yak integrativna civilizacijna cinnist (Happiness as an integrative value of civilization)', *Cinnisnij vimir rozvitku civilizacij i globalizaciya*, zb. nauk. prac za zag. red. OV Zerneckoyi, S. 30-39. Dostupno: <<http://elibrary.ivinas.gov.ua/4556/>>. [23 Kviten 2021].
15. Nisner, VB 2011. *Shastya yak pedagogichna kategoriya v istoriyi vitchiznyanoyi osviti i viovannya (Happiness as a pedagogical category in the history of national education and upbringing)*. Avtoreferat kandidata nauk, *NPU imeni M. P. Dragomanova*, Kiyiv, 24 s. Dostupno: <<http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/31647/1/100068865.pdf>>. [23 Kviten 2021].
16. *Psihologichnij Slovník (Psychological Dictionary)* (n.d.). Dostupno:

- <<https://psycholog.klasna.com/uk/site/psikhologichnii-slovník.html>>. [23 Kvitén 2021].
17. *Slovopediya. Velikij tlmachnij slovník suchasnoyi ukrayinskoyi movi (Slovopedia. Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language)* (n.d.). Dostupno: <<http://slovopedia.org.ua/93/53417/1021559.html>> Sho take shastya. [23 Kvitén 2021].
  18. Tejyar de Sharden, P 2011. *O schaste (About happiness)*. Dostupno: <<http://aquarius-eso.ru/blog/?p=322>>. [23 Kvitén 2021].
  19. Uvarova, TYu 2013. 'Deyaki aspekti zabezpechennya vihovannya uchnya yak shaslivoi lyudini (Some aspects of ensuring the education of a student as a happy person)', *Visnik Luganskogo nacionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauki*, № 5 (1), S. 96-103.
  20. Chiksentmihaji, M 2011. *Potok: Psihologiya optimalnogo perezhivaniya (Stream: The Psychology of Optimal Experience)*, per. s angl., Moskva: *Smysl: Alpina non-fikshn*.
  21. *Shastya yak meta, abo Chi varto pereglyanuti nacionalnu ideyu? (Happiness as a goal, or Is it worth reconsidering the national idea?)* 2020. Ukrinform: multimedijna platforma inomovlennya Ukrayini. Dostupno: <<https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3124537-sasta-ak-meta-abo-ci-varto-pereglyanuti-nacionalnu-ideu.html>>. [23 Kvitén 2021].
  22. Dovidio, JF 1984. 'Helping behaviour and altruism: an empirical and conceptual overview', *Advances in Experimental Social Psychology*, № 17, p. 362-427.